LA CENTENARUL ACADEMIEI

S-a împlinit anul acesta un secol de la constituirea, în aprilie 1866, a Societății Literare Române. *Cu această titulatură, cea dintîi instituție academică națională va figura pînă în anul 1867, cînd, la prima sesiune, amînată mai bine de un an din cauza împrejurărilor interne și externe nefavorabile, va fi adoptată o denumire mai reprezentativă,* Societatea Academică Română, *care, la rîndul ei, în martie 1879, este transformată în* Academia Română, *titulatură mai cuprinzătoare și corespunzătoare unei noi etape a evoluției națiunii noastre.*

Societatea Literară Română *își întemeia activitatea pe tradițiile și experiența instituțiilor cu caracter academic existente pe teritoriul românesc la sfîrșitul secolului al XVIII-lea și în prima jumătate a celui de al XIX-lea, la care se adaugă amintirea vechilor așezăminte de învățămînt care au funcționat la noi, mai întîi Academia fundată la Cotnari de către Despot Vodă în anul 1561, apoi cea din Alba Iulia (1585), Academia Vasiliană (Iași, 1645) a lui Vasile Lupu și Academia de la București (1678). Intențiile celor ce puneau la Sibiu, în 1795, bazele* Societății filozofești a neamului românesc în Mare Principatul Ardealului, *de a milita pentru unirea culturală și, implicit, națională, sînt zădărnicite prin desființarea promptă de către stăpînirea austriacă, a noii societăți ; după această dată, la Brașov (1821), București (1827,* Societatea Literară), *Iași (1833,* Societatea de medici și naturaliști), *vor fi organizate noi asociații cu predominant caracter cultural, dar și cu o orientare socială și patriotică ferm conturată. Șirul acestora, înaintea evenimentelor revoluționare de la 1848, este încununat de* Societatea literară *(București, 1843), devenită după doi ani* Asociația literară a Românilor, *condusă de Iancu Văcărescu și cu un strălucit secretar în persoana istoricului Nicolae Bălcescu.*

Principalele evenimente politice de la mijlocul veacului trecut, anul revoluționar 1848 și, apoi, Unirea Principatelor, dau acestor neîncetate străduințe de organizare culturală o direcție națională și mai hotărîtă, sintetizată în scopurile pe care și le propunea Astra (Asociația transilvană pentru literatura română și cultura poporului român,

1861), unind reprezentanți din ambele părți ale Carpaților și prefigurînd, prin denumire și structură, viitoarea instituție academică. Experiența și mai ales greutățile întîmpinate de aceste curajoase încercări, inspirate de cele mai înalte rațiuni patriotice, au făcut evident faptul că „programul lor nu putea fi realizat decît de o societate academică, sprijinită de stat și așezată în capitala țării (A. Oțetea, Centenarul Academiei Române, în „Revista învățămîntului superior", nr. 9, 1966). Aceasta va fi Societatea Literară Română, care își propunea, la întemeiere, „misiunea specială de a determina ortografia limbii române, de a elabora gramatica limbii române și de a începe și realiza lucrarea dicționarului român", sarcini întrevăzute, pentru instituția respectivă, încă din 1828, de Ion Heliade-Rădulescu în prefața gramaticii sale. Activitatea în direcția întăririi și dezvoltării limbii române literare și, prin aceasta, pentru realizarea unității culturale, nu putea fi însă privită decît ca un prim stadiu al luptei pentru independență și unitate națională și acesta era scopul primordial al noii înființatei academii, semnalat, între alții, și de ardeleanul Alexandru Roman: „Fie ca unitatea literară să pregătească calea la unitatea națională". Printre cei 21 de membri din toate ținuturile locuite de români erau I. Heliade-Rădulescu (primul președinte), C. Negruzzi, V. Alecsandri, Timotei Cipariu, George Barit, I. Sbierea, A. T. Laurian, I. C. Massim, B. P. Hasdeu, Alexandru Roman, V. A. Ureche, C. A. Rosetti, Vincențiu Babeș, T. Maiorescu. La prima sesiune, din august 1867, A. T. Laurian sublinia faptul că „...societatea a fost convocată cu scop principal de a se ocupa cu limba și literatura română. Însă... chiar spre a putea săvîrși această lucrare cu mai mare preciziune și a se arăta la finitul ei cu un product mai demn de această întreprindere a socotit ...să atragă în sfera lucrărilor sale tot ce se atinge de românism".

Organizarea pe secții (literară-filologică, istorico-arheologică și a științelor naturii) reflecta, la 1867, diversificarea preocupărilor științifice ale Societății Academice Române, fapt înregistrat și în legea din 1879, care cerea Academiei Române să susțină „cultura limbei și istoriei naționale, a literaturelor, a științelor și frumoaselor arte". Academia Română, devine, de la 1879, o instituție de stat, cu caracter permanent și cu un program de lucru bine stabilit, ceea ce face posibilă creșterea neîncetată a influenței pe care o exercită în viața intelectuală, prin activitatea științifică a membrilor ei, prin inițiativele culturale și editoriale, prin premiile și ajutoarele de studii acordate, prin organizarea unei mari biblioteci și a colecțiilor de manuscrise, monede, stampe.

Secția literară-filologică a avut un rol de seamă în viața Academiei Române, manifestîndu-și orientarea științifică și maturitatea cu prilejul discuțiilor legate de ortografie sau de dicționarul pe care îl alcătuiseră A. T. Laurian și I. C. Massim. Eforturile necontenite făcute la Academie pentru întocmirea unui dicționar general al limbii române (pe rînd au fost însărcinați cu redactarea lui B. P. Hasdeu, Al.

Philippide și Sextil Pușcariu) nu au putut depăși greutățile pe care o astfel de întreprindere le ridica în acea vreme. O deosebită atenție s-a acordat studiilor filologice, care au avut drept rezultat publicarea unor valoroase ediții de vechi texte românești și a operelor scriitorilor noștri de seamă, necesare și pentru dicționarul limbii române. S-au editat astfel, printre altele, Catehismul calvinesc *de la 1656,* Psaltirea în versuri *a mitropolitului Dosoftei, scrierile lui Dimitrie Cantemir,* Istoria românilor sub Mihai Vodă Viteazul *a lui Nicolae Bălcescu, la care se adaugă monumentala lucrare* Bibliografia românească veche *(1508—1830),* Publicațiunile periodice românești *(1820—1906),* Catalogul manuscriptelor românești, Catalogul manuscriptelor grecești. *„Analele Academiei Române", în care „Memoriile" apăreau separat pe secții, au publicat timp de aproape un secol lucrări științifice de mare însemnătate.*

Unul din primele centre ale vieții academice românești s-a dezvoltat la Iași, unde tradițiile militantismului social și cultural al „Daciei literare", continuat de mișcarea pașoptistă și apoi de cea unionistă au pregătit solul fertil în care a rodit programul statuat de Academie. De aici s-au ridicat primele proteste ferme, ale lui V. Alecsandri și C. Negruzzi la care s-a adăugat în curînd T. Maiorescu, împotriva siluirii evoluției firești a limbii noastre literare, împotriva orientării eronate pe care, în împrejurări explicabile istoric, membrii latiniști ai Academiei încercau să o oficializeze. Revista „Convorbiri literare" a grupat numeroși academicieni, printre care V. Alecsandri, T. Maiorescu, I. Negruzzi, N. Gane, A. D. Xenopol și Al. Philippide. Cu sprijinul „Junimii" și al „Convorbirilor literare", s-au pus la Iași bazele lingvisticii științifice românești prin Al. Lambrior, ale cărui studii au fost răspîndite în publicul larg și de revista ieșeană „Contemporanul".

În dezvoltarea școlii filologice românești, Al. Philippide ocupă o poziție centrală, prin lărgirea sferei preocupărilor disciplinei, prin aplicarea unei riguroase metode științifice. Opera sa capitală, Originea românilor *(1925—1928), urmărește istoria limbii române în legătura ei indestructibilă cu istoria poporului român. Cu o putere de muncă rar întîlnită și cu un deosebit talent științific, Al. Philippide a folosit limba română, cu toate variantele ei dialectale, precum și limba albaneză ca argumente indispensabile în elucidarea problemei fundamentale a culturii românești : formarea limbii și a poporului român. Nu pot fi uitate nici contribuțiile slavistului Ilie Bărbulescu, preocupat de relațiile lingvistice slavo-române și animator al revistei „Arhiva" (1889—1940), care păstrează în paginile ei numeroase cercetări prețioase. La Iași s-a desfășurat, de asemenea, o bună parte din activitatea prof. Iorgu Iordan, orientată spre unele din preocupările lingvistice fundamentale din prima jumătate a secolului nostru : atenția acordată factorului afectiv în limbă,* (Stilistica limbii române, *1944), interesul pentru stadiul actual al limbii, cercetările competente de lingvistică romanică* (Introducere

numeroase volume, a îmbinat creator criteriile sociale cu cele estetice, călăuzind literatura către o viziune realistă a vieții. G. Ibrăileanu a susținut necesitatea cultivării specificului național și a urmărit cu pasiune valorile literare autentice, studiile sale constituind și astăzi un model în cercetarea celor mai de seamă scriitori români. Deși a activat puțin timp la Iași, rodul activității ieșene a lui G. Călinescu este impresionant și cuprinde numeroase lucrări și studii în care documentația minuțioasă se împletește cu finețea analizei, pe fundalul unei culturi vaste și profunde. „Jurnalul literar" (1939), revistă săptămînală de critică și de informație literară condusă de G. Călinescu, a devenit o veritabilă școală pentru formarea unei noi generații de istorici și critici literari.

Din preocupările de seamă ale cărturarilor moldoveni n-a lipsit cercetarea creației populare, văzută ca un element fundamental al culturii naționale. De la atitudinea patriotic-romantică a scriitorilor din generația pașoptistă, vizibilă în culegerea poeziei populare și în entuziasmul comentării ei, s-a ajuns cu timpul la întemeierea unei adevărate școli folcloristice, la a cărei fundamentare au contribuit prin studii teoretice B. P. Hasdeu și folcloriștii formați la „Convorbiri literare" și „Contemporanul". Urmează apoi o serie de nume de prestigiu, care au contribuit la consolidarea folcloristicii române prin studii și culegeri de o însemnătate remarcabilă: S. Fl. Marian, T. T. Burada, Elena Sevastos, Tudor Pamfile, Artur Gorovei.

Caracteristica esențială a preocupărilor lingvistice, de știință a literaturii și de folcloristică menționate constă în larga lor sferă de răspîndire și influență, în depășirea granițelor regionale și în impunerea, ca valori durabile, pe planul întregii culturi naționale, ceea ce conferă tradiției științifice și academice din Iași și Moldova o deosebită greutate specifică.

După instaurarea regimului democrat-popular, Academia devine un organ de stimulare și de îndrumare activă a vieții spirituale din patria noastră, cu misiunea de a promova în toate domeniile știința și cultura înaintată, în vederea ridicării neîncetate a nivelului material și cultural al poporului; îi revin, totodată, Academiei îndatoririle de a forma cadrele științifice de înaltă calificare, și, mai ales, de a folosi cele mai noi cuceriri ale științei mondiale în munca pentru construirea socialismului. Academia Republicii Socialiste România *conduce astăzi activitatea unei rețele dense și variate de institute și centre științifice înzestrate cu mijloace moderne de cercetare și cu un corp larg de cercetători specializați.*

Între acestea se află și Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor, înființat la sfîrșitul anului 1963 prin transformarea în unitate independentă a Secției de filologie a Institutului de istorie și filologie al Filialei Iași a Academiei, creat în 1950.

Stimulate în activitatea lor de exemplul bogatelor tradiții științifice ieșene, secțiile de lingvistică și de istorie literară ale Centrului

și-au orientat de la început planurile de activitate în scopul participării la realizarea unor obiective fundamentale ale disciplinelor respective, în cadrul cercetărilor de istorie a limbii române literare, al studierii graiurilor populare din Moldova, al colaborării la tratatul de Istoria limbii române, *la* Dicționarul general al limbii române *și al valorificării critice a moștenirii literare (studii independente și colaborare la tratatul de* Istoria literaturii române, *ediții critice, publicarea unor documente literare inedite) sau al abordării unor probleme de literatură română contemporană și de literatură comparată.*

Studierea limbii literare românești a avut ca obiect formarea terminologiei științifice, a terminologiei filozofice, istoria terminologiei românești privitoare la teatru, pictură, sculptură, arhitectură, „literarizarea", contribuția reprezentanților școlii ardelene la dezvoltarea limbii române literare, rolul lui I. Heliade-Rădulescu și al scriitorilor din cercul „Daciei literare" în acțiunea de unificare a normelor limbii române ; s-au studiat, de asemenea, neologismele limbii române în perioada 1760—1860.

Sectorul de lexicografie și lexicologie colaborează cu sectoarele similare ale Institutelor de lingvistică din București și Cluj la redactarea Dicționarului general al limbii române.

Sectorul de dialectologie și-a îndreptat preocupările spre cercetarea graiurilor populare din Moldova, prin anchete dialectale care au permis strîngerea unui bogat material lexical, folosit la redactarea unor studii despre terminologia profesiunilor, terminologia agricolă ș.a. O atenție deosebită s-a acordat concepțiilor privitoare la dialectele limbii române sau la raporturile graiurilor populare românești cu cele ale minorităților naționale. Din anul 1965, se participă la lucrările Noului Atlas lingvistic român, pe regiuni *prin elaborarea* Atlasului lingvistic al Moldovei și Bucovinei.

Membrii secției de istorie literară și folclor colaborează la tratatul de Istoria literaturii române, *prin coordonarea volumului al doilea (prof. Al. Dima) și prin redactarea capitolelor despre Axinte Uricariul, Nicolae Costin, I. Cantacuzino, C. Conachi, C. Negruzzi și Alecu Russo. Creația personalităților de frunte ale literaturii noastre s-a investigat sub multiple aspecte urmărindu-se atît întregirea informației despre viață și operă cît și realizarea de sinteze (Alecu Russo, V. Alecsandri, M. Eminescu, I. Creangă, G. Coșbuc, M. Sadoveanu, G. Ibrăileanu, H. Papadat-Bengescu). O îndatorire de seamă a secției a constituit-o studierea operei acelor scriitori din Moldova ale căror contribuții la dezvoltarea literaturii noastre au rămas încă insuficient puse în lumină (Jean Bart, M. Codreanu, I. I. Mironescu). S-a mai studiat ideologia cercurilor și a societăților literare și științifice care au activat în Moldova între anii 1829 și 1881 și s-au întreprins cercetări ample asupra rolului și însemnătății revistei socialiste ieșene „Contemporanul" și asupra istoriei criticii literare românești pînă în 1916. În continuarea preocupărilor citate pînă acum, s-au alcătuit ediții ale operei unor scriitori*

ca Nicolae Costin, C. Conachi, Gh. Asachi, C. Negruzzi și s-au publicat documente literare inedite.

Cercetarea fenomenului literar actual a prilejuit alcătuirea unor studii despre autorii dramatici contemporani (Horia Lovinescu, Lucia Demetrius), despre poezia satirică românească, probleme ale comicului în literatura actuală, monografia literară de astăzi și altele. Studiile de literatură comparată au urmărit evidențierea originalității literaturii noastre, interferențele ideologice și artistice între curentele literare europene și receptarea lor în cultura noastră ca și stabilirea răspîndirii marilor valori ale culturii universale și ecoul lor în conștiința cititorilor din România.

Majoritatea lucrărilor elaborate de cercetătorii Centrului s-au publicat în revista „Studii și cercetări științifice, seria Filologie" (1950—1963), transformată din anul 1964 în „Anuarul de lingvistică și istorie literară".

Bilanțul succint al muncii științifice depuse la Centrul de lingvistică, istorie literară și folclor se alătură cu modestie manifestărilor ocazionate de Centenarul Academiei, sărbătoare de interes național, care s-a dovedit și un prilej de analiză a realizărilor, de mobilizare, de îndemn la o activitate viitoare perseverentă și însuflețită. Sînt vii în amintirea noastră cuvintele rostite la sărbătorirea Academiei de către secretarul general al Comitetului Central al Partidului Comunist Român: „Avem convingerea că savanții, cercetătorii, oamenii de artă vor munci cu toată energia și pasiunea, punînd cunoștințele, forța gîndirii și talentul lor în slujba progresului continuu al României, ridicării ei pe culmile cele mai înaintate ale civilizației umane".